

لقبى هزارساله براى يك مسلمان

مهدیه سالارکيا

نگاهی به زندگی الزهراوی، پدر علم جراحی

اشاره

از نشانه‌های بودن، ایجاد تغییر در محیط است. اما بشر در اثبات بودن خود رفتارهای متفاوتی را پیشه کرده است؛ گاه در جدال با دشواری‌ها با سرعتی شگرف به سوی برپا کردن تمدن‌های باشکوه قدم برداشته، و گاه کمر بستن به نابودی همین تمدن‌ها را به عنوان افتخاراتی نادر در سرگذشت خویش ثبت کرده است.

چنین است که از برخی مکان‌ها جز نامی کم‌رنگ در حافظه تاریخ باقی نمانده است که حتی در تندباد حوادثی ویرانگر هم چون جنگ و چپاول اقوام بشری، جزئی‌ترین نشانه‌ها از موجودیت برخی مناطق، همراه با نام آن‌ها به تاراج رفته است.

اما گاه، نام و مقام انسان‌هایی بزرگ به زمان و مکان‌های به ظاهر فراموش شده جاودانگی می‌بخشد و «الزهراء» نمونه‌ای از این ادعاست؛ محلی در حومه شهر کوردوبا، واقع در اسپانیای امروزی. بازماندن نام این محل دورافتاده، مدیون شهرت دانش‌پژوهی است که جهان، وی را به عنوان پدر علم جراحی می‌شناسد.

کلیدواژه‌ها:

الزهراء، الزهراوی، جراحی، التصریف، پزشکی، ابزار جراحی.

شهرت دارد.

اجداد الزهراوی متعلق به قبیله انصار و از اهالی شهر مدینه بودند که پس از چیرگی مسلمانان بر اسپانیا، به این سرزمین کوچ کردند و در آن سکنی گزیدند. بنابر شواهد بازمانده، الزهراوی بیش‌تر عمرش را در زادگاهش به دانش‌اندوزی، پزشکی و آموزش سرگرم بود، به ندرت سفر می‌کرد، در دربار خلیفه الحکم (۲)، عنوان پزشک دربار را از آن خود کرد و سرانجام پس از عمری خدمت در جامعه پزشکی، در سن ۷۷ سالگی از دنیا رفت.

اما به گواهی اثر بزرگی که از وی باقی مانده

پدر علم جراحی

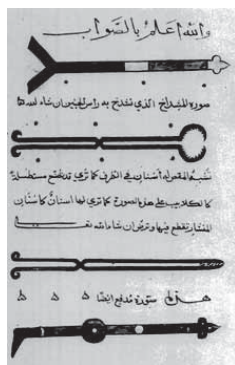

این، لقب مردی است که در میانه قرون وسطی در یکی از سرزمین‌های اسلامی قدم به جهان گذاشت. ابوالقاسم خلیف ابن عباس در سال ۹۳۶ میلادی در دوران حاکمیت اسلام بر اسپانیا به دنیا آمد. جهان اسلام او را با نام الزهراوی - منسوب به زادگاهش، الزهراء - می‌شناسد. اگرچه که این محل دستخوش جنگ و چپاول قرار گرفته و بنابراین اطلاعات چندانی درباره این دانشمند در دست نیست، اما به استناد اثر بزرگی که از وی به یادگار مانده است، در عرصه پزشکی و جراحی به یگانگی

گاه، نام و مقام انسان‌هایی بزرگ به زمان و مکان‌های به ظاهر فراموش شده جاودانگی می‌بخشد و «الزهراء» نمونه‌ای از این ادعاست

بازماندن نام این محل دورافتاده،
 مدیون شهرت دانش پژوهی است
 که جهان، وی را با عنوان پدر
 علم جراحی می‌شناسد

او در حدود سال ۱۰۰۰ میلادی،
 بر آن شد تا حاصل ۴۰ سال
 دانش‌اندوزی و کسب تجربه‌های
 ارزنده‌اش را در یک کتاب ۳۰
 جلدی، با نام التصریف به یادگار
 بگذارد

بهره می‌گرفت. او در ارایه روش جانداختن استخوان‌های شکسته و دررفته نیز روش‌هایی کارآمد به یادگار گذاشت که وی را به عنوان پیشرویی در این عرصه معرفی می‌کند. پرکردن دندان پوسیده و ساخت دندان مصنوعی از استخوان جانوران از دیگر کارهای شگفت‌آوری است که گره آن به دست الزهراوی باز شده است.

در بخش دیگری از التصریف، الزهراوی به حالت‌ها و نشانه‌های بیماری‌ها اشاره می‌کند. در بخش دارویی این کتاب اطلاعاتی درباره داروهای قلبی، تهوع‌آور، ضدیبوست، مواد آرایشی و رژیمی، داروهای جایگزین و مقدار مصرف آن‌ها ارایه می‌شود. او در جای‌جای این کتاب به اهمیت توجه به ارتباط خوب میان پزشک و بیمار تأکید می‌ورزد و معاینه دقیق بیمار را بهترین راه تشخیص نوع بیماری و انتخاب کارآمدترین درمان معرفی می‌کند. هم‌چنین بر رعایت اصول اخلاقی پافشاری کرده، بیماران را از مراجعه به افراد سودجو که با نام پزشک فعالیت می‌کنند برحذر می‌دارد. بخش‌هایی دیگر این مجموعه گرانبها، نظریه‌هایی درباره پرورش و تربیت فرزندان، جوانان و پرستاری از سالمندان و مراقبت‌های دوران نقاهت را دربردارد.

بی‌تردید اگر الزهراوی در زمانه‌ای نزدیک‌تر به ما می‌زیست شرح توانمندی‌های وی از این نیز، مفصل‌تر بود. به هر حال نامش هم، نام یک مکان نابود شده یعنی زادگاهش را در خاطره‌ها زنده نگه داشته است و هم یادآور عصری طلایی در جهان اسلام است، همان زمانی که علوم طبیعی و ریاضی والاترین درجه از اهمیت و توجه خود را از سوی دانش‌دوستان جهان تجربه می‌کرده‌اند.

1. www.pre-renaissance.com/islam/pillars.html
 2. www.saudiannals.net/text.asp?2007/27/3/220/51497

است، الزهراوی در توسعه پزشکی و جراحی مقامی یگانه داشته است. او در حدود سال ۱۰۰۰ میلادی، بر آن شد تا حاصل ۴۰ سال دانش‌اندوزی و کسب تجربه‌های ارزنده‌اش را در یک کتاب ۳۰ جلدی، با نام التصریف به یادگار بگذارد. این مجموعه بی‌نظیر، زمینه‌های گوناگون علم پزشکی از جمله جراحی، زنان و زایمان، داروسازی، تغذیه، روانشناسی را دربرمی‌گیرد و از دید پرداختن به اندازه‌گیری و مقدار تجویز دارو، شیمی پزشکی را نیز شامل می‌شود. ۳ جلد از این کتاب به جراحی و آموزش روش‌های آن اختصاص دارد. نگارنده التصریف، در این بخش‌ها به شرح جزئیاتی در زمینه جراحی پرداخته است و حتی برای انجام هر عمل، به معرفی ابزارهایی که خود طراحی کرده می‌پردازد. از جمله عمل‌های جراحی ظریفی که الزهراوی به توضیح آن می‌پردازد بیرون آوردن جنین مرده از بدن مادر و قطع عضوی اندام‌هاست. او که برای جراحی گوش، حلق و بینی و نیز خارج کردن اجسام خارجی از این اعضا ابزارهایی ویژه داشته است، با هوشمندی و آینده‌نگری تحسین برانگیزی، به ارایه تصویر هر یک از ابزارهای مورد استفاده خود می‌پردازد تا آیندگان را در ساخت و تهیه این وسایل راهنمایی کرده باشد. از جمله این ابزار می‌توان به وسیله‌ای اشاره کرد که در عمل جراحی بیرون آوردن پولپ، از آن بهره می‌گرفت و شکلی قلاب مانند داشت. هم‌چنین برای کشیدن دندان، بی‌حس کردن زبان، تخلیه آبسه، معاینه و بیرون آوردن سنگ مثانه نیز وسایلی خاص طراحی کرده بود.

نوآوری‌های این شخصیت برجسته به همین جا ختم نمی‌شود. او در ۵۰ عمل جراحی مختلف، از روش داغ گذاشتن و سوزاندن، بویژه در درمان توده‌های پوستی و سرباز کردن آبسه‌ها بهره گرفته است. الزهراوی، ۵ قرن پیش از آن‌که جراحان اروپایی بخیه‌کردن را بشناسند برای متوقف کردن خونریزی از رگ‌ها از این شیوه استفاده می‌کرد و از روده گربه به عنوان نخ بخیه